

דויד - ניסיון שיקומי*

מאת מאירה כרמי-לניאדו

בכדי להבין את המשבר העובר על דויד עלינו לחזור לראשית הספר, בו מתוארת ילדותו¹. דויד הוא נער יתום מאם שגדל בעוני משווע ללא בית, ואשר ידע אכזבה עמוקה מהאדם משחר חייו. האכזבות מהתקוות, התקוות של דויד הכזיבו משום שאנשי-הסעד השכילו להושיט לו ידם, לחלצו משכונת הארזים ולכוונן לחיים יפים יותר. כן התאכזב מאביו השיכור והאלים, שהיה מפליא מכותיו בו ובאמו עד שחלתה ומתה.

אכזבתו הגדולה של דויד מהאדם הלכה והתעמקה כשהשתלטו עליו בכוח שני פושעים ואילצוהו לעבוד למענם כפושע. השלב הבא בחייו של דויד היה הנסיון לשקמו בכפר הנוער גנות אך עד מהרה הסתבר שנסיון זה נכשל באשר המטען שאדם צובר במהלך חייו הוא הקובע את אישיותו ואת כושר הסתגלותו החברתי ומטענו של דויד היה כה שונה ממתענם של יתר הנערים שהוא פשוט היה זר בחברתם ולא נקלט. וכך הוא מסכם את הדברים.

"הלכתי לשם עם כל כך הרבה ציפיות, כל כך הרבה אמונה, והכל התמוטט עלי. כולם שונאים אותי, כולם רודפים אותי, מתנשאים עלי. — מדוע? — ומדוע לא? והלא להם יש כל מה שלא היה לי מעולם ולא יהיה לי לעולם. הם באים מבית. לא חשוב אם בית טוב או בית רע. העיקר בית. ממשיך דויד במונולוג ארוך וחשוב, על ילדותו ועל גורלם של ילדים שכמותו, 3-4).

עד כאן הבאנו את תולדות חייו של דויד בכדי להבין את הרקע לבעייתיותו בהווה. דויד צמח בעולם הפירוד המוחלט והמרידות. התסכול והאכזבה העמוקים שהשתרשו בו מונעים ממנו ליצור מחדש את האחדות האנושית בין בצורה של השתלבות בחברה ובין בצורה של קשירת קשרים אישיים. יובן על כן, שכל חבלה נוספת בדויד עלולה לחרוץ דין מוות על נפשו ועל סיכוייו להשתקם. חברת הילדים

* פרק מתוך ספר על ספרות ילדים העומד להופיע בהוצאת 'דביר'.

1. טרריס — וורצל אסתר, אליפס, עמיחי, תל-אביב, ללא ציון שנת הוצאה לאור, (154—155).
2. שם, עמ' 154.
3. ש, 155.
4. שם.

דחתה אותו זה מכבר ורק אחת באותה חברה, נערה רגישה ועדינת נפש בשם אילנה, עושה את כל המאמצים לקשור עמו קשרים אישיים עמוקים אשר, כפי שמסתבר לקראת סוף הסיפור לא היו אלא על מנת לשקם אותו. זאת היתה טעותה של אילנה. יחסים אישיים של ידידות אמת חייבים להיות מושתתים על כנות, נאמנות ואחריות אישית כפי שלימדנו בובר. ברגע שהם מתקיימים למטרות צדקה (כמו הצלת נפשו של דויד) אין זו יותר ידידות אמת כי אם יחס אדנותי מאת נותן הצדקה למקבלה וסופה של תרמית זו שתגלה ותתנפץ בכאב עמוק של מקבל הצדקה המרומה שהאמין בתום לב ואוכזב.

לקראת סוף הספר מתברר לקורא שאילנה אהבה כל הזמן נער בשם רוני ואולם מרחמיה על דויד היא הסתירה את רגשותיה והיתה לחברתו ואף הבטיחה לו אמונים בכדי לעזור לו. דויד חלה ונעדר מהמקום ואז התפתחה אילנה והיתה לחברתו הרשמית של רוני. בנקודה זאת אנו מגיעים אל הקטע בסיפור הנראה לנו גם כמתאים להיות מוקרא בפני עצמו לשיחה על הבעיות שהוא מעלה או כמטרה טיפולית.

בקטע שאנו דנים בו יושבים כל החברה'ה סביב למדורה. זה זמן רב שאילנה היא חברתו הרשמית של רוני והיא יודעת שעליה לנסוע אל דויד בכדי לשוחח עמו ולהסביר לו את השינוי שחל ביחסיהם. אולם, מכיוון שידועת היא עד כמה קשה יהיה לדויד לקבל את הפרת האמון מצדה, היא דוחה את נסיעתה אליו מיום ליום בתירוצים שונים. עתה, כשהחברה'ה יושבים מסביב למדורה הולך לפתע וקרוב צל המגיח מן האפילה ופתאום נשמע קול קריאתה הנרגשת של אילנה המזזה את דויד. בכדי לשחרר את האוירה קופץ מישהו ומציע לדויד קפה ואוכל אולם הלה מסרב ואומר שהוא לא בא לאכול, הוא בא לראות את אילנה. לא ניתן יותר לדחות את העימות. משתרר שקט מתוח מאוד. כל אחד, להוציא את דויד, ידע את המצב ולחברה'ה היתה עמדה ברורה: "אם לבחור בין דויד ובין רוני, כולם כמותן בעד רוני. ואילו דויד — למען האמת, מעולם לא חיבבו אותו. זה היה זר נשאר. אפילו עכשיו. בא כמו רוח רעה לקלקל את הקומזיץ." החברה'ה אסֶיֶן מתנגדים לדויד, יש גם מי שרואה את הרגע כמתאים לעריכת חשבונות אישיים ובתוך הדממה של הלילה נשמעים הקולות המבשרים את האמת המרה: "היא חברה של רוני, לא שלך", נשמע פתאום קולו של בנצ'י, דויד מבקש אישור מאילנה והיא מנסה לדחות את הגזרה לרגע קט ומציעה לגשת לשוחח במקום אחר, אולם השיחה שהיא דחתה אותה זמן כה רב, השיחה שלא התקיימה בשעתה, לא תתקיים עוד לעולם; הדברים נאמרו עתה בדרך הקשה — בדרך ההלם. דרוש היה רק הניצוץ שיבעיר את השריפה ואכן זה האחרון לא אחר לבוא. פיני, שרצה לשבור את הקפאון שהשתרר, נטל צלחת עם אוכל וניגש לכבד את דויד. היה זה

5. שם, עמ' 361.

6. שם, עמ' 361.

כאילו כיבדוהו לכבוד אסונו. ואנו שיודעים את רקע חייו של דוידי נבין מה משמעות היתה בחייו למעילה זו באמונו. ניתן לומר שכל עולמו נהרס עליו באחת. הנפש האחת הקרובה לו, שנשבעה לו אמונים, בגדה. שוב בגידה. דוידי לא יכול היה לשאת את הריחוק והאדישות של הסובבים אותו לו ולאסונו. הוא העיף את צלחת האוכל המוגשת לו ויחד אתה השליך את כל המעצורים שהחזיקוהו מאופק עד עתה והתנפל בצעקות על אילנה כשאינו שולט בעצמו: "את, צרח עליה ועיניו מזרות אש. "את זונה בת זונה ו החל חובט ברוני בחמת רצח ונוהם: "אני לא מספיק טוב בשבילכם, מה? אני גנב, מה? אבא שלי גנב, החברים שלי גנבים, ואתם כולכם יפיינפש, אנשים ישרים".⁸ בכהרף עיין נופצו כל האשליות והאמת הוטחה בכל מערומיה: דוידי לא משלהם והוא לא יהיה משלהם לעולם: קרקע גידולו שונה, הדם הזורם בעורקיו שונה, הוא זר, הוא אחר. אולי טעות היתה זו מלכתחילה להעמיד פנים כאילו אין כאן שוני מהותי, כאילו מקשה אחת היא זו, הוא והם. ייתכן שאילו מלכתחילה היתה כנות ולא התחסדות צנועה היה ניתן לעזור לו בדרכו שלו, לפי יכולתו, אבל לשם כך היה זרוש אומץ לב לנפץ את אליהו השוויון המדומה שהשתלטו עלינו ולאיש לא היתה, ואולי אין גם כיום בינינו, הכנות האינטלקטואלית הנדרשת ודי לחכימא ברמיזה. מלכתחילה מחקו את עברו של דוידי כאילו לא היה קיים אולם זה עיקרו של דבר שעברו של אדם הוא חלק ממנו והוא לאמיתו של הדבר מתנה את עתידו. דוידי כחיה פצועה הוציא את כל מרירות חייו על רוני עד שרוני לא יכול היה להגן על עצמו ורק נס משמים מנע את דוידי מלרצוח את רוני. לפתע הוא פרץ ביבבה חנוקה כחיה פצועה והטיח באילנה את כל האמת שלו כולה: "אני האמנתי לך, אני תמיד האמנתי לך ואת — את רימית אותי".⁹

בסופו של הקטע אנו קוראים שני משפטים המסכמים את שתי העמדות: זו של החברה כלפי דוידי וזו של האשמה — אילנה. דוידי הובא אל חברת הנערים הללו בכדי לשקם אותו, בכדי לגאול אותו מהריסות חייו ולתת לו פתח לתקופה חדשה. צעד זה היה כשלו. הן משום שדוידי עצמו חי בעולם מושגים, ערכים, חוויות ורגשות שונים ובלתי מובנים לסביבתו והן משום שהסביבה לא הבינה אותו ולא ידעה כיצד לקלוט אותו. לאחר בריחתו של דוידי מסכמת את הדברים ניצח הפונה לאילנה: "את הגידי תודה לאלוהים שהתפטרת ממנו... זה לא בן-אדם. זה חיית פרא!"¹⁰ ומיד אחרי זה דבריה של אילנה שהיכירה את דוידי הכרות אישית יותר מאחרים ולא יכלה להסכים לדעתם עליו: "אינכם מכירים אותו. הוא טוב. הוא

7. שם, עמ' 362.

8. שם.

9. שם, עמ' 363.

10. שם, עמ' 363.

עדין. הוא לא אשם במה שקרה. אני האשמה. אילו הייתי נוסעת לדבר אתו, לספר לו, כל זה לא היה קורה.¹¹ ואחר־כך, בסוף הפרק בינה בינה: "למה לא אזרה אומץ ונסעה אליו להגיד לו? למה דחתה מיום ליום, עד שאיחרה את המועד? עכשיו, מה שנעשה אין להשיב, ומה שעוות לא יוכל לתקון. אפילו עם רוני שוב לא יוכל להיות כמו שהיה קודם לכן, כי תמיד תחצוץ ביניהם דמותו של דוידי ותמיד ירדוף אותה כל החטא אשר חטאה, ירדוף ולא ירפה"¹². ברגע זה נסגר המעגל ואנו רואים שהשבר הוא שלם. הפרת ידידות פוגעת בשני צדדים: בפוגע ובנפגע. את כאבו של הנפגע הכרנו אצל דוידי ואנו עומדים עתה מול תגובתו של הפוגע: אילנה, היודעת את אשמתה ומפתחת רגשי אשמה עמוקים שירדפוה זמן רב. ועוד אומר לנו הכתוב: לכל דבר יש זמן משלו והמאחר את הזמן יש שלא יוכל להשיב את הנעשה. לקח זה יש לו חשיבות רבה ביחסי ידידות ומאחר שהנושא שאנו עוסקים בו בדיוננו הוא הבדידות שהיא הקוטב הנגדי לידידות חשוב היה לעמוד על כך בדיון. ולבסוף נקודה אחרונה. אמרו חז"ל: כל המציל נפש מִישראל כאילו הציל עולם ומלואו. ומכאן אתה למד שכל המחריב נפש מִישראל כאילו החריב עולם ומלואו. אילנה החריבה את חייו של דוידי בכך שמעלה באמונו ועליה לשאת בעונש המעשה הקשה אשר עשתה. העונש הוא רגשי האשמה שירדפוה וייסרוה.

11. ש. ש.

12. ש. ש., עמ' 364.